ΑΛ.ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ-Η Αθήνα του Παπαδιαμάντη

Ο Παπαδιαμάντης στην Αθήνα – Αναζητώντας τα βήματα του "αγίου των γραμμάτων".ANTONIS TSAPEPAS on 27 NOVEMBER 2021

Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δεν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τάς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, να περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ να ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἤθη. **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης**.

Ο **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης** (Σκιάθος, 4 Μαρτίου 1851 – Σκιάθος, 3 Ιανουαρίου 1911) είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες συγγραφείς, γνωστός και ως «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων». Έγραψε κυρίως διηγήματα και το έργο του κατέχει εξέχουσα θέση στη νεοελληνική λογοτεχνία. Ο Παπαδιαμάντης γεννήθηκε στο νησί της Σκιάθου, που θα έπαιζε καθοριστικό ρόλο στο έργο του. Ο πατέρας του ήταν ιερέας και η οικογένειά του φτωχή. Ως νέος μετακόμισε στην Αθήνα για να ολοκληρώσει το λύκειο στη Βαρβάκειο Σχολή και γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά δεν ολοκλήρωσε ποτέ τις σπουδές του λόγω οικονομικών δυσκολιών.
Για βιοποριστικούς λόγους έγραφε οτιδήποτε, από δημοσιογραφικά κείμενα και διηγήματα μέχρι αφηγηματικές σειρές. Από κάποιο σημείο και μετά τα έργα του έγιναν πολύ δημοφιλή και οι εφημερίδες και τα περιοδικά του πρόσφεραν σημαντικές αμοιβές. Ωστόσο, δεν νοιαζόταν για τα χρήματα και τα ξόδευε απερίσκεπτα. Δεν φρόντιζε καθόλου τα ρούχα και την εμφάνισή του και ήταν γνωστός ως ερημίτης, του οποίου οι μόνες αληθινές φροντίδες ήταν το γράψιμο και η ψαλμωδία στην εκκλησία. Γι' αυτό τον λόγο συνήθως τον αποκαλούσαν «κοσμοκαλόγερο».
Κατά την παραμονή του στην Αθήνα έζησε στη φτωχική (τότε) γειτονιά του **Ψυρρή.** Η περιοχή αυτή καθώς και το γειτονικό **Μοναστηράκι** αποτελούσαν την καθημερινότητα του. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, οι ήρωες και οι ιστορίες του να επηρεαστούν όχι μόνο από το νησί της Σκιάθου αλλά και από τις δύο αυτές περιοχές της Αθήνας. Ας κάνουμε λοιπόν μια περιήγηση στο κέντρο της Αθήνας προσπαθώντας να εντοπίσουμε τα μέρη όπου έζησε και έγραψε ο σημαντικότερος συγγραφέας της γενιάς του.

Η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων

Η αυλή της εκκλησίας των Αγίων Αναργύρων-Ο διάδρομος προς το κελί- Το Κελί του Παπαδιαμάντη (ισόγειο)

Ξεκινάμε την περιήγησή μας από την ιστορική εκκλησία των **Αγίων Αναργύρων** στο κέντρο του Ψυρρή. Ο Παπαδιαμάντης, επειδή δυσκολευόταν να πληρώσει το ενοίκιο του σπιτιού του και μετά από ένα ατυχές περιστατικό, κατέφυγε εδώ στις αρχές της δεκαετίας του 1880, όπου εργαζόταν ο μοναχός Νήφων, ο οποίος καταγόταν από τη Σκιάθο και ήταν παιδικός του φίλος. Ο Νήφων του πρόσφερε φιλοξενία στο ίδιο δωμάτιο στην αυλή της εκκλησίας όπου κοιμόταν και αυτός. Το μικρό δωμάτιο έχει ονομαστεί το **«Κελί του Παπαδιαμάντη»** γιατί θυμίζει τα μοναστηριακά κελιά. Στο κελί αυτό ο Παπαδιαμάντης πέρασε μια μεγάλη περίοδο της αθηναϊκής του ζωής, έγραψε μερικά από τα σημαντικότερα έργα του (όπως το πιο γνωστό έργο του τη *Φόνισσα*) και παράλληλα συμμετείχε ως ιεροψάλτης στις εκκλησιαστικές ακολουθίες. Το δωμάτιο ανακαινίστηκε το 2021 και είναι πλέον ανοιχτό για το κοινό, με διάφορα πορτρέτα του συγγραφέα στους τοίχους και ένα podcast με μια από τις ιστορίες του *(η είσοδος στο χώρο είναι δωρεάν)*.

Σε αυτό το ταπεινό δωμάτιο, που διατηρήθηκε χάρη στις προσπάθειες του αείμνηστου ιερέα Παναγιώτη Μπεκιάρη, ο επισκέπτης εντυπωσιάζεται από την απλότητα του χώρου. Ένα μικρό δωμάτιο και ένα αχυρόστρωμα στη σοφίτα ήταν το καταφύγιο αυτού του σπουδαίου συγγραφέα, που ζούσε ως μοναχός στο κέντρο μιας από τις φτωχότερες περιοχές της πόλης. Οι ήρωές του είναι οι άνθρωποι που έβλεπε γύρω του καθημερινά – άνθρωποι φτωχοί, βασανισμένοι, ευάλωτοι, αποτυχημένοι και περιθωριακοί. Στα αθηναϊκά έργα του, όπως έχουν επισημάνει πολλοί μελετητές του, η φύση και η ομορφιά της απουσιάζει, για τον πολύ απλό λόγο ότι η Αθήνα του, δηλαδή του Ψυρρή και των περιχώρων του, δεν είχε ίχνος φύσης.

Το Κελί του Παπαδιαμάντη (σοφίτα)

Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου και η οδός Αριστοφάνους

Από την εκκλησία των Αγίων Αναργύρων ακολουθώντας την οδό Κατσικογιάννη για λίγα μέτρα φτάνουμε στην οδό Αριστοφάνους, όπου πέρασε τα δώδεκα από τα χρόνια της παραμονής του στου Ψυρρή. Έμενε σε ένα φτωχικό δωμάτιο σε μια εσωτερική αυλή κοντά στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, που πιθανότατα βρισκόταν στον αριθμό 18 της οδού (στο Google Maps υπάρχει ένα σπίτι στο νούμερο 24 που έχει χαρακτηριστεί στον χάρτη ως «Σπίτι του Παπαδιαμάντη», αλλά σύμφωνα με την ιδιοκτήτριά του σπιτιού που συναντήσαμε κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, πρόκειται για λάθος καταχώρηση). Αυτό το μέρος ήταν μια μάντρα με δωμάτια με σάπιους τοίχους και συνήθως χωρίς παράθυρα, ενώ οι ένοικοι ήταν φτωχοί, εργένηδες και περιθωριοποιημένοι. Έφυγε από αυτό το δωμάτιο και μετακόμισε στο δωμάτιο στον περίβολο της εκκλησίας των Αγίων Αναργύρων όταν μετά από δυνατή βροχή κατέρρευσε η στέγη και κινδύνευσε η ζωή του.

Το κτίριο όπου στεγαζόταν το μπακάλικο του Καχριμάνη -
Πλατεία Μοναστηρακίου και το Τζαμί Τζισταράκη στο βάθος

Από την οδό Αριστοφάνους στρίβουμε στην οδό Σαρρή και την ακολουθούμε μέχρι τη συμβολή της με την οδό Αγίων Αναργύρων. Εδώ βρίσκεται το κτίριο που στεγαζόταν το περίφημο παντοπωλείο και ταβέρνα του **Καχριμάνη** από την Τρίπολη. Ο Παπαδιαμάντης ερχόταν είκοσι πέντε χρόνια σε αυτό το μπακάλικο για να φάει μόνος ή με φίλους. Ο ιδιοκτήτης τον σεβόταν και φρόντιζε πάντα να έχει καλό φαγητό και κρασί, ενώ ο συγγραφέας τον πλήρωνε όποτε είχε χρήματα. Του άρεσε να πίνει αλλά φρόντισε να κρύβει τη συνήθεια του καθισμένος στο πίσω μέρος της αίθουσας μακριά από τα βλέμματα των περαστικών. Επίσης, μην έχοντας συνήθως χρήματα για να

αγοράσει χαρτί, έπαιρνε μπακαλόχαρτα από τον Καχριμάνη, τα οποία έκοβε και έγραφε πάνω τις ιστορίες του. Η ελληνική λογοτεχνία οφείλει πολλά σε αυτόν τον μπακάλη που στήριξε τον συγγραφέα κατά την παραμονή του στην Αθήνα.

Από εδώ ακολουθούμε την οδό Αγίων Αναργύρων και στρίβουμε δεξιά στην **οδό Τάκη**. Σύμφωνα με ορισμένες πηγές ο Παπαδιαμάντης έμεινε και εδώ για ένα χρονικό διάστημα. Από την οδό Τάκη καταλήγουμε στην οδό Ερμού και από εκεί στην **πλατεία Μοναστηρακίου**. Στα καφενεία της πλατείας ο Παπαδιαμάντης περνούσε πολλές ώρες της ημέρας παρατηρώντας την καθημερινότητα και τους ανθρώπους της περιοχής, τους εργάτες, τους τεχνίτες, τις γυναίκες αλλά και τους κρατούμενους που οδηγούνταν στη φυλακή που ήταν εκεί κοντά. Σε μια από τις ιστορίες του αναφέρεται σε μια λευκοντυμένη γυναίκα που είδε ένα βράδυ στα σκαλιά του **Τζαμιού Τζισταράκη** στην πλατεία και σκέφτηκε ότι «εδώ βγαίνουν ακόμα φαντάσματα».

Εκκλησία του Αγίου Ελισσαίου

Από την πλατεία, ακολουθούμε την οδό Άρεως για να φτάσουμε στην εκκλησία του **Αγίου Ελισσαίου**. Σε αυτό το μικρό ανεπιτήδευτο εκκλησάκι, ο Παπαδιαμάντης συνάντησε τον άγιο πατέρα Νικόλαο Πλανά το 1887 και συμμετείχε ως ιεροψάλτης στις αγρυπνίες που οργάνωνε για πρώτη φορά στην Αθήνα. Ήταν ο δεξιός ψάλτης και ο αριστερός ψάλτης ήταν ο ξάδερφός του – ο συγγραφέας, ακαδημαϊκός, δημοσιογράφος και μεταφραστής – Αλέξανδρος Μωραϊτίδης. Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ο Παύλος Νιρβάνας και άλλοι σημαντικοί συγγραφείς της εποχής έσπευδαν να τους ακούσουν να ψάλλουν σε αυτό το εκκλησάκι σε μια ατμόσφαιρα μοναδική και κατανυκτική.

Βαρβάκειος Αγορά

Στη συνέχεια επιστρέφουμε στην πλατεία και ακολουθούμε την οδό Αθηνάς μέχρι το κτίριο της **Βαρβακείου Αγοράς,** που στεγάζει την κεντρική αγορά της Αθήνας. Στο χώρο της αγοράς υπήρχε η Βαρβάκειος Σχολή μέχρι το 1944 (η αγορά και το σχολείο ήταν δωρεές του εθνικού ευεργέτη Ιωάννη Βαρβάκη). Στο σχολείο αυτό ο νεαρός Παπαδιαμάντης γράφτηκε το 1873 στην Δ’ τάξη του Λυκείου και ένα χρόνο αργότερα γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου ήταν συμφοιτητής με τον Γεώργιο Βιζυηνό. Δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του, όπως προαναφέραμε, κάτι που κόστισε στον πατέρα του, που περίμενε να γίνει δάσκαλος στο νησί και να βοηθήσει με τον τρόπο αυτό τις τέσσερις αδερφές του.

Η προτομή του Βλάσση Γαβριηλίδη

Φεύγοντας από την οδό Αθηνάς, ακολουθούμε την οδό Ευριπίδου και φτάνουμε στην **πλατεία Κλαυθμώνος**. Στο κέντρο της πλατείας βρίσκεται η **προτομή του Βλάσση Γαβριηλίδη**, του εκδότη και δημοσιογράφου που θεωρείται ο «πατέρας» της δημοσιογραφίας στη σύγχρονη Ελλάδα. Από τη στιγμή που γράφτηκε στο πανεπιστήμιο, ο Παπαδιαμάντης άρχισε να εκδίδει και να μεταφράζει, αλλά οι απολαβές του ήταν πενιχρές. Η θέση του βελτιώθηκε όταν γνώρισε τον Γαβριηλίδη, ο οποίος είχε ιδρύσει την περίφημη εφημερίδα *Ακρόπολις* (τα πρώτα γραφεία της εφημερίδας ήταν στην πλατεία) και τον κάλεσε να γράψει τις ιστορίες του για την εφημερίδα. Αν και ο μισθός του από τη δουλειά του στην *Ακρόπολη* ήταν υπερβολικός για την εποχή, στο τέλος κάθε μήνα ήταν πάντα φτωχός και στενοχωρημένος λόγω της κακοδιαχείρισης των οικονομικών του. Ο Γαβριηλίδης, εκτός από το ότι του έδωσε την ευκαιρία να δημοσιεύσει τα γραπτά του, στεκόταν δίπλα του σαν πατέρας, τον ενθάρρυνε και τον βοηθούσε πάντα σε κάθε δύσκολη στιγμή.

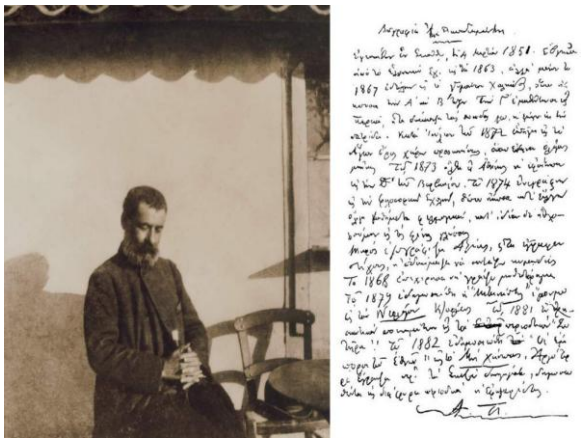

Η πλατεία Δεξαμενής

Για τον τελευταίο σταθμό της περιήγησής μας, κινούμαστε 1,5 χλμ βορειοανατολικά προς τη γειτονιά του Κολωνακίου και την **Πλατεία Δεξαμενής**. Το 1906 ένας παλιός φίλος του, ο Γιάννης Βλαχογιάννης, πήρε τον Παπαδιαμάντη από το δωμάτιό του στου Ψυρρή, βλέποντας ότι η υγεία του είχε επιδεινωθεί και τον φιλοξένησε στο δωμάτιό του στον Λυκαβηττό κοντά στη Δεξαμενή. Στις αρχές του 20ου αιώνα στη Δεξαμένη λειτουργούσαν δύο καφενεία. Το φθηνότερο καφενείο ήταν αυτό του *Μπαρμπαγιάννη*, που πουλούσε καφέ για μια δεκάρα, ενώ το άλλο ονομαζόταν *Τέρψη*, και ήταν το σημείο συνάντησης συγγραφέων και ποιητών. Ο ταπεινός Παπαδιαμάντης καθόταν έξω από το καφενείο του *Μπαρμπαγιάννη*, στο πίσω μέρος, δίπλα στο παραθυράκι του τζακιού. Έπαιρνε τον καφέ του από το παράθυρο και ζητούσε φωτιά για να ανάψει το τσιγάρο του. Αυτή ήταν η τοποθεσία της μοναδικής (και ως εκ τούτου διάσημης) φωτογραφίας του που τραβήχτηκε από τον Παύλο Νιρβάνα, ο οποίος ήταν τακτικός θαμώνας της πλατείας.

Το ανάγλυφο πορτρέτο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

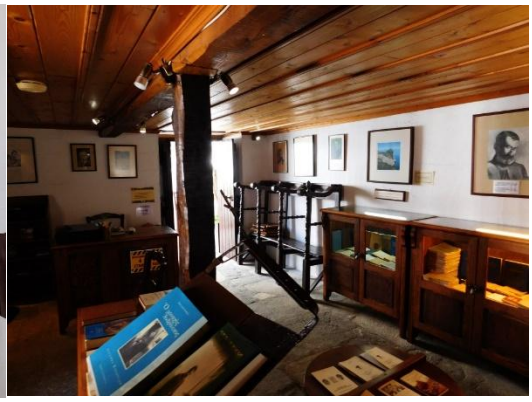
Επίσης σε έναν πλαϊνό τοίχο της πλατεία Δεξαμενής, βλέπουμε το **ανάγλυφο πορτρέτο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη**, σχεδόν ξεχασμένο στις μέρες μας. Το ανάγλυφο χρονολογείται από το 1923, όταν το δημοτικό συμβούλιο Αθηναίων ενέκρινε το κόστος του έργου με το ποσό των 5.000 δραχμών και το πορτραίτο φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Θωμά Θωμόπουλο, έργα του οποίου υπάρχουν σε πολλά κεντρικά σημεία της Αθήνας. Ο συγγραφέας απεικονίζεται σε μεγάλη ηλικία και το βλέμμα του είναι κουρασμένο και στοχαστικό.

Η φωτογραφία του Παπαδιαμάντη στη Δεξαμενή και η αυτοβιογραφία του

Η ζωή του Παπαδιαμάντη γινόταν μέρα με τη μέρα πιο δύσκολη, ενώ ταυτόχρονα η υγεία του χειροτέρευε. Κάποιοι φίλοι του διοργάνωσαν εκδήλωση στον Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσού το 1908 για τα λογοτεχνικά του εικοσιπεντάχρονα και κατάφεραν να συγκεντρώσουν ένα χρηματικό ποσό, για να τον βοηθήσουν να βγει από το οικονομικό αδιέξοδο. Πράγματι, κατάφερε να πληρώσει τα χρέη του, να αγοράσει καινούργια ρούχα για πρώτη φορά και ετοιμάστηκε να επιστρέψει στη Σκιάθο. Στα τέλη Μαρτίου του 1908 επέστρεψε στο νησί του και έφυγε από τη ζωή τον Ιανουάριο του 1911. Η κηδεία του έγινε παρουσία όλων των κατοίκων του νησιού, ενώ με την είδηση του θανάτου του το πένθος έγινε πανελλήνιο. Σήμερα η κάρα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη φυλάσσεται στην εκκλησία της Γεννήσεως Θεοτόκου στο νησί, ενώ ο τάφος του βρίσκεται στο νεκροταφείο της Σκιάθου.

Το μνημείο και το σπίτι του Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο

Αθήνα - Το καμαράκι του Παπαδιαμάντη

Κυριακή, 06 Δεκέμβριος 2020

Μέσα σ' αυτό το σκοτεινό καμαράκι έμενε στη δεκαετία του 1880 ο Παπαδιαμάντης.-
Οι Άγιοι Ανάργυροι στου Ψυρρή.

Ο Παπαδιαμάντης δυσκολευόμενος να πληρώσει το νοίκι του σπιτιού του και με κακή κατάσταση υγείας κατέφυγε στις αρχές της δεκαετίας του 1880 στον ναό των Αγίων Αναργύρων στου Ψυρρή, όπου δούλευε ως νεωκόρος ο καλόγερος Νήφων, ο οποίος καταγόταν από τη Σκιάθο και ήταν παιδικός του φίλος. Ο Νήφων τού προσέφερε φιλοξενία στο ίδιο καμαράκι που κοιμόταν και ο ίδιος στον περίβολο της εκκλησίας.

Ο Παπαδιαμάντης έμεινε αρκετά χρόνια σ' εκείνο το σκοτεινό δωμάτιο, που έμοιαζε με λαγούμι. Παρόλο που αυτός και ο Νήφων ήταν εξαιρετικά ολιγαρκείς, πρέπει να υπέφεραν από την υγρασία και το στρίμωγμα.
Είχε ταλαιπωρηθεί πολύ στα παλιά και φτωχικά σπίτια που έμενε ο Παπαδιαμάντης στο κέντρο της Αθήνας. Ήταν τόσο κακές οι συνθήκες διαμονής του, που μια νύχτα λίγο έλειψε να σκοτωθεί όταν κατέρρευσε από τη δυνατή βροχή η στέγη ενός παλιόσπιτου που νοίκιαζε στην οδό Αριστοφάνους 18.

Ο στενός περίβολος της εκκλησίας στον οποίο βρίσκεται το καμαράκι του Παπαδιαμάντη.

Ούτε χαρτί δεν είχε να γράψει τα διηγήματά του και ευτυχώς που του έδινε χαρτοσακούλες ένας Τριπολιτσιώτης ταβερνομπακάλης, που τον έλεγαν Καχριμάνη και είχε το μαγαζί του στου Ψυρρή, λίγα μέτρα παρακάτω από τους Αγίους Αναργύρους.
Έκοβε ο Παπαδιαμάντης τις σακούλες σε ορθογώνιο σχήμα και έβγαζε από αυτές φύλλα χαρτιού, επάνω στα οποία έγραφε τα διηγήματά του.
Επί 27 ολόκληρα χρόνια έτρωγε σχεδόν κάθε μέρα στην ταβέρνα του Καχριμάνη, του οποίου συχνά έπλεκε το εγκώμιο, σαν να επρόκειτο για κάποια εξέχουσα προσωπικότητα.
Τον θεωρούσε άνθρωπο του Θεού επειδή του έδινε χαρτί για να γράφει. Χωρίς εκείνον τον ταβερνιάρη ίσως κάποια έργα του Παπαδιαμάντη δεν θα έβλεπαν το φως.

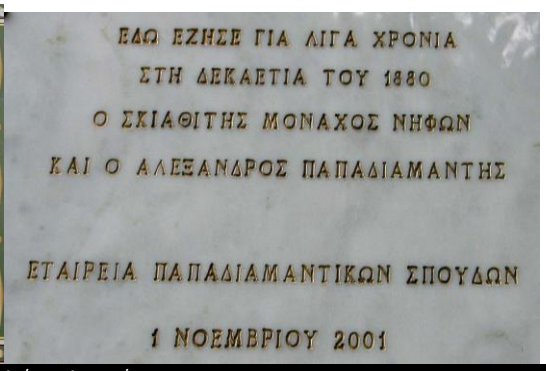

Σ' αυτό το ψαλτήρι έψελνε ο Παπαδιαμάντης, τίποτα σχεδόν δεν έχει αλλάξει.- Ο αείμνηστος ιερέας των Αγίων Αναργύρων Παναγιώτης Μπεκιάρης, που φρόντιζε το καμαράκι και διηγιόταν με μοναδικό τρόπο περιστατικά της ζωής του Παπαδιαμάντη.

Τα παραπάνω και πολλά ακόμα περιστατικά από τη ζωή του Παπαδιαμάντη μάς τα διηγιόταν το 2004 ο ιερέας των Αγίων Αναργύρων Παναγιώτης Μπεκιάρης. Πηγαίναμε κάπου κάπου στον ναό για να βάλουμε ένα κερί και να ακούσουμε ιστορίες για τον ταπεινό συγγραφέα και την παλιά Αθήνα.
Ένα κυριακάτικο πρωινό του 2012 δεν τον βρήκαμε εκεί, επειδή όπως μας είπαν έχει αρρωστήσει βαριά. Το 2018, μάθαμε ότι αυτός ο φωτεινός και φιλοσοφημένος ιερέας έφυγε από τη ζωή.
Τίποτα σχεδόν δεν έχει αλλάξει στην εκκλησία των Αγίων Αναργύρων, από τότε που έζησε εκεί ο Παπαδιαμάντης. Ακόμα και το ψαλτήρι στο οποίο έψελνε με την πάντα σιγανή και κατανυχτική φωνή του είναι το ίδιο.

Η ταβέρνα του Καχριμάνη διατηρήθηκε για πολλά χρόνια και έκλεισε λίγο πριν τον πόλεμο του 1940. Ένας ρομαντικός άνθρωπος την άνοιξε πάλι το 2004 με το ίδιο όνομα «Στου Καχριμάνη» και τη διακόσμησε με πορτρέτα του Παπαδιαμάντη και αντικείμενα που τον θύμιζαν. Μετά από λίγα χρόνια, όμως, έκλεισε κι αυτή η ταβέρνα.
Τα ίχνη του Παπαδιαμάντη χάνονται με το πέρασμα του χρόνου, όχι όμως το έργο και το παράδειγμά του. Ήταν ένας σεμνός και πάμπτωχος γίγαντας της σκέψης, που δόξασε την πατρίδα του χωρίς να ζητήσει και να λάβει απ' αυτή απολύτως τίποτα.
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΗΓΗ: www.greecewithin.com

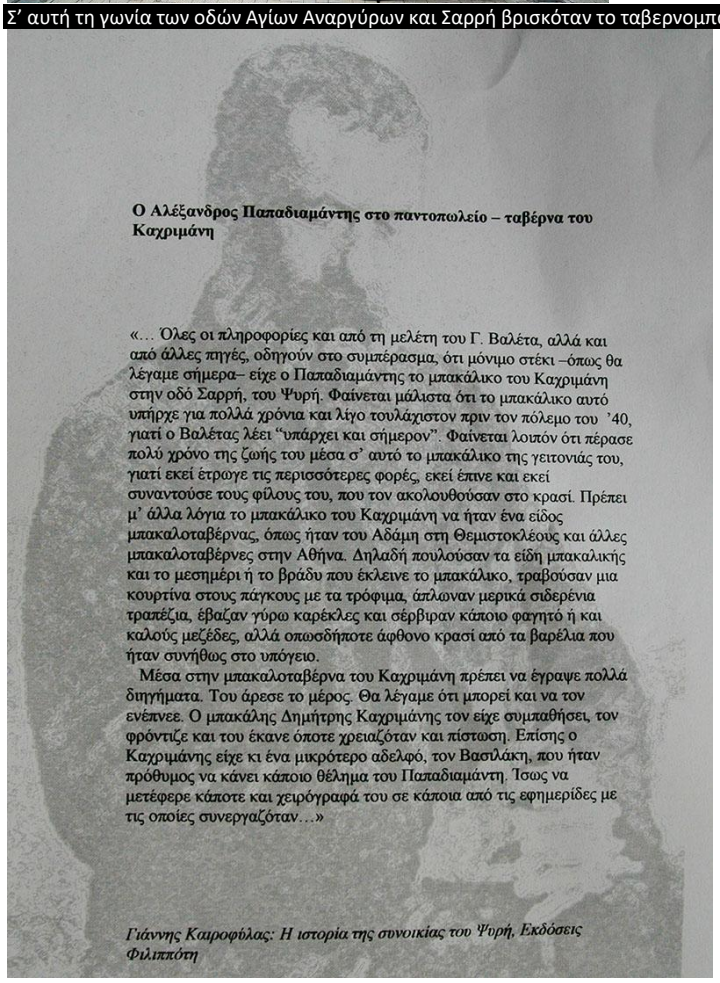

Ζωγραφικό έργο στο καμαράκι του Παπαδιαμάντη στους Αγίους Αναργύρους.

Πινακίδα της Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών στον περίβολο των Αγίων Αναργύρων.

Σ' αυτή τη γωνία των οδών Αγίων Αναργύρων και Σαρρή βρισκόταν το ταβερνομπακάλικο του Καχριμάνη που σύχναζε ο Παπαδιαμάντης.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης στο παντοπωλείο – ταβέρνα του Καχριμάνη

«… Όλες οι πληροφορίες και από τη μελέτη του Γ. Βαλέτα, αλλά και από άλλες πηγές, οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι μόνιμο στέκι –όπως θα λέγαμε σήμερα– είχε ο Παπαδιαμάντης το μπακάλικο του Καχριμάνη στην οδό Σαρρή, του Ψυρή. Φαίνεται μάλιστα ότι το μπακάλικο αυτό υπήρχε για πολλά χρόνια και λίγο τουλάχιστον πριν τον πόλεμο του '40, γιατί ο Βαλέτας λέει "υπάρχει και σήμερον". Φαίνεται λοιπόν ότι πέρασε πολύ χρόνο της ζωής του μέσα σ' αυτό το μπακάλικο της γειτονιάς του, γιατί εκεί έτρωγε τις περισσότερες φορές, εκεί έπινε και εκεί συναντούσε τους φίλους του, που τον ακολουθούσαν στο κρασί. Πρέπει μ' άλλα λόγια το μπακάλικο του Καχριμάνη να ήταν ένα είδος μπακαλοταβέρνας, όπως ήταν του Αδάμη στη Θεμιστοκλέους και άλλες μπακαλοταβέρνες στην Αθήνα. Δηλαδή πουλούσαν τα είδη μπακαλικής και το μεσημέρι ή το βράδυ που έκλεινε το μπακάλικο, τραβούσαν μια κουρτίνα στους πάγκους με τα τρόφιμα, άπλωναν μερικά σιδερένια τραπέζια, έβαζαν γύρω καρέκλες και σέρβιραν κάποιο φαγητό ή και καλούς μεζέδες, αλλά οπωσδήποτε άφθονο κρασί από τα βαρέλια που ήταν συνήθως στο υπόγειο.

Μέσα στην μπακαλοταβέρνα του Καχριμάνη πρέπει να έγραψε πολλά διηγήματα. Του άρεσε το μέρος. Θα λέγαμε ότι μπορεί και να τον ενέπνεε. Ο μπακάλης Δημήτρης Καχριμάνης τον είχε συμπαθήσει, τον φρόντιζε και του έκανε όποτε χρειαζόταν και πίστωση. Επίσης ο Καχριμάνης είχε κι ένα μικρότερο αδελφό, τον Βασιλάκη, που ήταν πρόθυμος να κάνει κάποιο θέλημα του Παπαδιαμάντη. Ίσως να μετέφερε κάποτε και χειρόγραφά του σε κάποια από τις εφημερίδες με τις οποίες συνεργαζόταν…»

Γιάννης Καιροφύλας: Η ιστορία της συνοικίας του Ψυρή, Εκδόσεις Φιλιππότη

Περιγραφή της σχέσης του Παπαδιαμάντη με την ταβέρνα του Καχριμάνη στο εξαιρετικό βιβλίο «Η ιστορία της συνοικίας του Ψυρρή», του δημοσιογράφου Γιάννη Καιροφύλα, των εκδόσεων Φιλιππότη.

Σταύρος Ζουμπουλάκης: Ο Παπαδιαμάντης και η Αθήνα

30.09.2020 ATHENSVOICE

Πώς έζησε στην Αθήνα αυτός ο άνθρωπος που νοσταλγεί διαρκώς το νησί του, τι είδε στην Αθήνα και στους ανθρώπους της;

Ο Σταύρος Ζουμπουλάκης συγκεντρώνει σε έναν τόμο τα «Αθηναϊκά» του Παπαδιαμάντη (Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης - ΜΙΕΤ) και μας ξεναγεί στου Ψυρρή.

Ένας συγγραφέας που έχουμε συνδέσει με τη Σκιάθο, που έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής του στην Αθήνα. Τον έχουν χαρακτηρίσει κοσμοκαλόγερο, εκκεντρικό, ιδιόρρυθμο, μποέμ. Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, όμως, δεν χρειάστηκε να αναζητήσει ούτε για μια στιγμή την προσωπική του ταυτότητα. Ήταν αυτό που ήταν και –πάνω απ' όλα– έγραφε αυτό που ήταν. Τα «Αθηναϊκά», τα κείμενα που έγραψε όταν έμενε στην Αθήνα, κυκλοφόρησαν πρόσφατα από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης μαζί με μία επεξηγηματική, πλούσια και… συγκινητική σε σημεία Εισαγωγή του Σταύρου Ζουμπουλάκη.

Συνέντευξη του Σταύρου Ζουμπουλάκη για τα «Αθηναϊκά»

Τι ήταν αυτό που σας έκανε να ασχοληθείτε σε αυτή τη χρονική στιγμή με ένα βιβλίο που περιλαμβάνει κείμενα του Παπαδιαμάντη;

Η έκδοση δεν έχει καμία σχέση με την παρούσα στιγμή. Με ενδιέφερε πάντα πώς έζησε στην Αθήνα αυτός άνθρωπος που νοσταλγεί διαρκώς το νησί του, τι είδε στην Αθήνα και στους ανθρώπους της. Υπάρχει ωστόσο και μια βιογραφική πτυχή, δική μου, σε αυτό το ενδιαφέρον. Δούλεψα δεκατέσσερα χρόνια στη γειτονιά που ζούσε ο Παπαδιαμάντης, στου Ψυρρή. Τα γραφεία και η αποθήκη της Εστίας ήταν χαμηλά στην Ευριπίδου, στο 84, κοντά στην πλατεία Ελευθερίας (Κουμουνδούρου), πολύ κοντά στην ταβέρνα του Καχριμάνη. Εκεί πέρναγα όλη την ημέρα, εκεί έτρωγα πολλές φορές τα μεσημέρια. Γνώρισα την περιοχή σημείο προς σημείο. Κατά παράδοξο τρόπο υπήρχε ακόμη η σκιά του εκεί. Άκουγες να σου λένε εδώ έμενε ο Παπαδιαμάντης, εδώ έτρωγε ο Παπαδιαμάντης… Αστήρικτα βέβαια όλα αυτά. Πριν από λίγα χρόνια ξενάγησα ανθρώπους στην Αθήνα του Παπαδιαμάντη, στο πλαίσιο ενός προγράμματος ξεναγήσεων του Athens Walking Stories. Μου έκανε εντύπωση ο μεγάλος αριθμός των ανθρώπων που συμμετείχαν, μολονότι δεν ήταν δωρεάν, αλλά και το μεγάλο ενδιαφέρον τους. Όταν λοιπόν μου έγινε πρόταση από τον Διονύση Καψάλη να επιμεληθώ έναν τόμο με διηγήματα του Παπαδιαμάντη, η απόφαση ήταν εύκολη: τα αθηναϊκά. Στην αρχή πηγαίναμε για μια ανθολογία, για να μην είναι ογκώδες το βιβλίο. Καθώς δυσκολευόμουν να διαλέξω, πρότεινα διστακτικά στον Διονύση Κ. μήπως θα γινόταν να τα βάλουμε όλα. Το δέχτηκε ασμένως. Πρόσθεσα στο τέλος, ως επιστέγασμα, και το «Αι Αθήναι ως ανατολική πόλις». Αυτή είναι η μικρή ιστορία της έκδοσης.

Σε ποια χαρακτηριστικά του έργου του πιστεύετε ότι έγκειται η διαχρονική αξία του Παπαδιαμάντη;

Έχει και η νεοελληνική λογοτεχνία τους κλασικούς της. Ο Παπαδιαμάντης είναι ένας από αυτούς. Έχει κατακτήσει τη θέση που του αξίζει στον νεοελληνικό Κανόνα, αλλά έχει βρει και τη θέση του στις ψυχές των ανθρώπων. Ο Παπαδιαμάντης διαβάζεται! Διαβάζεται μάλιστα και από νέους ανθρώπους που τους είναι ξένη η γλώσσα του και που είναι παντελώς άμοιροι εκκλησιαστικής παιδείας. Δεν υπάρχει χρονιά που να μην ανεβαίνει στη σκηνή, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, κάποιο διήγημά του, από νεανικές θεατρικές ομάδες. Με ρωτάτε τι είναι αυτό που του δίνει διαχρονική αξία. Μα το γεγονός ασφαλώς ότι έχει γράψει αριστουργηματικά διηγήματα. Δεν αρκεί όμως, πιστεύω, το αισθητικό κριτήριο για να εγγυηθεί τη διαχρονική αξία, που λέτε, ενός έργου. Χρειάζεται να υπάρχει σε αυτό και μια θεώρηση του κόσμου. Και στον Παπαδιαμάντη υπάρχει. Στα διηγήματά του αντηχεί ο στεναγμός των πενήτων, γιατί όσες προκοπές κι αν κάνει η ανθρωπότητα δεν έχουν «ποτέ τελειωμό τα πάθια κ' οι καημοί του κόσμου», ο άνθρωπος θα έχει πάντα έλλειμμα. Αυτός ο αλάλητος στεναγμός ακούγεται στο έργο του Παπαδιαμάντη και ζητάει απόκριση. Και λαβαίνει απόκριση: κατανόηση και συμπάθεια.

Ποιες είναι οι διαφορές του Σκιαθίτη από τον Αθηναίο Παπαδιαμάντη;

Ο κόσμος του Παπαδιαμάντη είναι παντού ο ίδιος: οι πένητες του κόσμου τούτου. Άνθρωποι φτωχοί, βασανισμένοι, χαροκαμένοι, ευάλωτοι, αποτυχημένοι, περιθωριακοί. Υπάρχουν όμως δυο μεγάλες διαφορές αναμεσά στη Σκιάθο του και στην Αθήνα του. Στα αθηναϊκά του, όπως έχουν επισημάνει πολλοί μελετητές του, απουσιάζει η φύση και η ομορφιά της, για τον πολύ απλό λόγο ότι η Αθήνα του, δηλαδή του Ψυρρή και τα πέριξ του, δεν έχει ίχνος φύσης. Ο Παπαδιαμάντης είναι ρεαλιστής. Η δεύτερη διαφορά, που την θεωρώ και σημαντικότερη, είναι ότι ο ναός και η λειτουργική σύναξη δεν αποτελεί, με ελάχιστες εξαιρέσεις (τρεις για την ακρίβεια), τον κεντρικό άξονα της πλοκής των διηγημάτων του. Η εκκλησία δεν ορίζει το κέντρο της ζωής των ανθρώπων στην Αθήνα, δεν έχει πνευματικό άξονα, δεν έχει κέντρο η ζωή εκεί. Όσο για τον ίδιο δεν έχω αμφιβολία ότι στο νησί του θα ήταν πιο ευτυχισμένος -πόσο δεν του ταιριάζει η λέξη αυτή!-, ότι θα ζούσε καλύτερα στον παράδεισο εκείνο των παιδικών του χρόνων.

Σε τι διαφέρουν οι Σκιαθίτες χαρακτήρες από τους Αθηναίους χαρακτήρες του Παπαδιαμάντη;

Πένητες όλοι, από κάθε άποψη, όχι μόνο οικονομική. Οι Αθηναίοι όμως είναι πιο μοναχικοί, πιο έρημοι. Δεν υπάρχει μια κοινότητα γύρω τους.

Ποια πιστεύετε πως είναι η ουσία της θρησκευτικής πίστης του Παπαδιαμάντη;

Κανείς δεν μπορεί να κρίνει την πίστη ενός άλλου, ούτε άλλωστε και τη δική του. Μόνο ο Θεός μπορεί να την κρίνει. Μπορούμε όμως να μιλήσουμε για την πίστη που διαβάζουμε στο έργο του ή συνάγουμε από το έργο του. Θα έλεγα λοιπόν ότι αυτή είναι μια πίστη λατρευτική, συνίσταται κατά κύριο λόγο στην αυστηρή τήρηση των τυπικών διατάξεων της λατρείας. Μια πίστη κοινοτική επίσης, όχι ατομική. Η πίστη του Παπαδιαμάντη -με την έννοια πάντα του έργου του- αναπνέει στη μικρή κοινότητα των φιλακολούθων, των απλών ανθρώπων που τηρούν τις νηστείες, φροντίζουν εξωκκλήσια, δεν χάνουν αγρυπνία. Έχει ενδιαφέρον να προσθέσουμε ότι ενώ είναι αυστηρός τηρητής του τυπικού, δεν έχει κανέναν ηθικό ριγκορισμό. Επίσης, ενώ αγαπάει τα μοναστήρια, ο χριστιανισμός του δεν είναι ασκητικός. Την αγρυπνία στον πανηγυρίζοντα ναό τη συμπληρώνει απαραίτητα η ευωχία μέσα στο κάλλος της φύσης, η χαρούμενη συναναστροφή με τους άλλους πανηγυριστές.

Ποια μπορεί να είναι σήμερα η έννοια της πίστης και πόσο μπορεί να σχετίζεται με τον τρόπο που την έβλεπε ο Παπαδιαμάντης;

Η πίστη σήμερα είναι προσωπική απόφαση, δεν είναι αυτονόητο κοινωνιολογικό δεδομένο. Είναι ραγισμένη, έχει αμφιβολία μέσα της. Μακάρι όμως να μπορούσε η πίστη μας να κρατήσει από την πίστη του Παπαδιαμάντη τον ευφρόσυνο χαρακτήρα της, να είναι χαρούμενη. Η πίστη στα διηγήματα αυτού του μοναχικού και μελαγχολικού ανθρώπου δεν είναι ποτέ σκυθρωπή.

Πιστεύετε ότι ο Παπαδιαμάντης φέρνει με τις «σκιαγραφίες» του κάποια νέα στοιχεία στο χρονογράφημα της εποχής; Κι αν ναι, ποια είναι αυτά;

Όχι, δεν νομίζω. Έχει γράψει άλλωστε πολύ λίγα. Δεν ήταν συστηματικός συγγραφέας χρονογραφημάτων, όπως ο Νιρβάνας, αίφνης.

Αν σας ζητούσα να διαλέξετε τα πιο αγαπημένα σας κείμενα του Παπαδιαμάντη, ποια θα ήταν αυτά;

Μη μου το κάνετε αυτό. Αν απαριθμούσα τα αγαπημένα μου, θα ξεπερνούσαν τα πενήντα. Μιας και το ρωτάτε πάντως, θα σας αναφέρω δύο διηγήματα που αγαπώ πολύ, όχι από τα πιο γνωστά του: τα «Νεκράνθεμα» και τα «Φορτωμένα κόκκαλα».

Ποια ήταν η Αθήνα του Παπαδιαμάντη; Τι σήμαινε το «ανατολικό» της στοιχείο;

Η Αθήνα του Παπαδιαμάντη είναι, όπως γράφει ο ίδιος, «η δυτική εσχατιά της πόλεως», δηλαδή η γειτονιά του Ψυρρή και τα πέριξ της, η ευρύτερη περιοχή κοντά στην Αγορά. Στα μαθητικά και φοιτητικά χρόνια του στην Αθήνα έμενε στο Ριζόκαστρο, στις υπώρειες της Ακρόπολης, και μετά νοίκιαζε κάμαρες στου Ψυρρή. Μόνο τα δύο τελευταία χρόνια της αθηναϊκής ζωής του (1906-1908) έφυγε από εκεί και έμεινε στην Δεξαμενή, όπου τον έφερε ο Βλαχογιάννης. Η σύγχρονη και δυναμικά αναπτυσσόμενη Αθήνα από τη Σταδίου και πάνω απουσιάζει από τα αθηναϊκά του, δεν θέλει να την ξέρει, δεν του λέει τίποτε. Τη δυτική εσχατιά αγαπάει, εκεί αισθάνεται καλύτερα. Εκεί βρίσκεται η ανατολίτικη Αθήνα, ακόμη και μέχρι σήμερα. Ποιο είναι αυτό το ανατολικό στοιχείο της Αθήνας για τον Παπαδιαμάντη, μας το λέει ο ίδιος στο αριστουργηματικό κείμενό του «Αι Αθήναι ως ανατολική πόλις». Είναι το παλιό Τζαμί, τα ισνάφια (Τσαρουχάδικα, Κηράδικα, Γύφτικα), τα ταβερνομπακάλικα, τα υπόγεια μαγειρεία και πατσατζίδικα, όλα αυτά δίπλα σε ιερούς ναούς, αρχαίους και χριστιανικούς, με δυο λόγια, το ανατολικό στοιχείο είναι η αταξία και ο παμμιγής θόρυβος της ζωής. Όταν κυκλοφορεί η είδηση ότι πρόκειται να πάρουν τα Γύφτικα από κει και να τα πάνε στα Πετράλωνα, ο Παπαδιαμάντης δυσαρεστείται και γράφει: «Θα ήτο λυπηρόν να έλειπεν από εκεί όλος ο ευάρεστος εκείνος θόρυβος της ζωής και της εργασίας, οπού στομώνει τα ώτα και δυναμώνει τα νεύρα. Δις ή τρις της εβδομάδος μ' αρέσει να περνώ απ' εκεί». Έχει ενδιαφέρον να προσθέσουμε ότι το «Αι Αθήναι ως ανατολική πόλις» γράφεται, όπως και ο «Ξεπεσμένος δερβίσης», το 1906, τη στιγμή του θριάμβου της σύγχρονης Αθήνας, με τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

«Πηγή: https://www.athensvoice.gr/culture/book/682722_o-papadiamantis-kai-i-athina»

https://cliomusetours.com/el/tours/papadiamantis-the-athens-years-el/